

Cyrillo-Methodiana.

Dr. Janko Kalaj.

Kad je benediktinac C. Mohlberg izdavao u izdanjima papinske rimske arheološke akademije (*Atti della Pontificia accademia Romana di archeologia. Serie III, Memorie, vol. II, Roma 1928*) raspravu o Kijevskim listićima: »Il messale glagolitico di Kiev (sec. IX) ed il suo prototipo Romano del sec. VI—VII«, s pravom je u uvodu istaknuo (p. 207), da se radom sv. braće Ćirila i Metoda bave svjetski naučnici raznih narodnosti i vjera i raznih struka. »Rusi i Nijemci, Poljaci i Francuzi, Jugoslaveni, Talijani i Česi, katolici, protestanti i pravoslavni, naučnici povijesti svjetske, kulturne i crkvene, filolozi« dali se na proučavanje raznih pitanja o radu solunske braće s nejednakim uspjehom. »Može se s pravom reći, da u povijesti nema drugog poglavlja, koje se posebice raspravljalo na toliko jezika i s tako raznih pogleda, kao što je kulturni problem skopčan sa imenima i sa djelom Ćirila i Metoda« (p. 207—208). Krug većih naučnih radova o Ćirilu i Metodu povećao se zadnjih godina sa radovima naučnika iz nacije, koje Mohlberg nije spomenuo. Tako je ukrajinski naučnik, slavista, profesor Ivan Ohienko izdao opsežnu radnju u dva sveska o Ćirilu i Metodu pod naslovom: Kostjantin i Meofodij, jih žittja ta dijalinist' — Konstantin i Metod njihov život i rad; povjesno-književna monografija, Dio I, Varšava 1927 (obuhvaća rad o sv. Ćirilu na 324 str.); Dio II, Varšava 1928, (o sv. Metodu, o bibliografiji i vrelima za izučavanje života i rada sv. braće, obasiže 400 str., uz to podaje i 15 slika). Taj ukrajinski naučnik ovako piše o važnosti Ćirilo-Methodova pitanja za Slavene: »Slavenoznanstvo ne poznaje drugog takovog pitanja, kao što je pitanje o životu i radu solunske braće, o kojem bi postojala tako opsežna literatura. Moglo bi se bez prešjerivanja reći, da se cijeli slavenski svijet nikada ni na čas nije prestao zanimati za svoje apostole, počevši od njihove smrti. U davnim vremenima sastavljeno je o slavenskim apostolima vrlo mnogo najrazličitijih pričanja i predanja; u novije doba nastala je o njima opsežna literatura, koja sada već broji više od 2000 većih ili manjih važnih radova. (o. c. II, p. 199). Na ukrajinskom je jeziku izdao i akademik P. Lavrov raspravu: »Kirilo ta Metodij v davnjo — slovjan'skomu pis'menstvu — Ćiril i Metod u staroj slavenskoj književnosti«, Kijev 1928 (str. 422+ 12 fot. snimaka), u izdanjima kijevske ukrajinske akademije znanosti, zbornik hist.-filološkog odjela, br. 78, Lavrov daje u uvodu (p. 1.) Ć. i M. ovako priznanje: »Solunskoj braći Konstantinu filozofu i nadbiskupu pannonskom i moravskom Metodu pripada u slavenskoj povijesti najčasnije mjesto.«

Kolu slavenskih naučnika o Ćirilo-Methodovu pitanju pridružio se i Čeh Dr. F. Dvornik, profesor na Karlovu sveučilištu u

Pragu, sa dva velika djela izdana na francuskom jeziku. Prvo je: *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris 1926) str. VI+360). Djelo je izašlo kao IV svezak »Travaux publiés par l' Institut d' études slaves« U njemu se o Ćirilu i Metodu dotiče, u koliko njihov život, i rad zasjeca na odnose između Slavenstva, Bizanta i Rima u 9. vijeku. — Drugo je djelo ovoga pisca izašlo ove godine kao prvi svezak »Byzantinoslavica supplementa« pod naslovom: *Les légendes de Constantin et de Méthode vus de Byzance*, Prag, 1933, (str. X+440). Da bude rezultat naučnog istraživanja prof. Dvonika o panonskim legendama, staroslavenskim Žićima Konstantina-Ćirila filozofa i Metoda nadbiskupa (pokraćeno: ŽK i ŽM) pristupačan i širem krugu, osobito svećeničkom, sam se avtor ćutio ponukanim, da je napisao autoreferat o svom djelu u »Časopisu katoličkoga duhovenstva« (*Ephemerides theologicae cleri catholici in republica Česoslovaca*) 1933. U dvobroju 5—6 str. 261—271 referirao je o mladosti svete braće i misiji kod Saracena (Arapa), a u broju 7. (str. 400—405) o boravku braće na gori Olimpu. O toj je knjizi referirao u *Obzoru* (br. 187—190) Dr. L. Katić.

Budući da se tim legendama sa strane nekih naučnika poklanjala slaba ili nikakva pažnja, a kamo li da bi se smatrale kakvim izvorom povjesnim za život i rad sv. braće, dobro je učinio Dvornik, da ih je osvijetlio sa gledišta bizantskog, da je njihove iskaze usporedio sa historičkim spomenicima 9. vijeka i ispitivao, koliko im se može podati vjere u podavanju povjesnih i literarnih iskaza. Nakon svestranog istraživanja i proučavanja dolazi Dvornik do zaključka, da su staroslavenske legende prvotno vrelo za izučavanje o životu i radu solunske braće, koje se dugo vremena zanemarivalo. Stoga ćemo i mi prikazati to Dvornikovo djelo, njegova istraživanja i rezultate, do kojih je došao, prema oglavljima, kako ih obrađuje i reda sam autor.

I. Mladost Konstantinova i Metodova.

(ŽK 2, 3; ŽM 2; — str. 1—38)

Odmah na početku kaže Dvornik da je Žiće Konstantinovo Žiće Metodovo bilo napisano za Slavene, koje su solunska braća bratila na kršćanstvo. Moram spomenuti da se glavni rad solunske braće nije kretao oko pokrštavanja Moravaca, nego oko proubljiivanja evanđelja, oko poučavanja pokrštenog, ali ne potpuno poučenog moravskog puka. Knez Rastislav šalje ovaku poruku aru Mihajlu u Carigrad po svojem poslanstvu: »Naš se narod odlikao poganstva i obdržava kršćanski zakon, ali nemamo takova učitelja, koji bi nam u našem jeziku istumačio pravu vjeru kransku, da bi se i drugi krajevi za nama povelili, kad bi to vidjeli. pošalji nam dakle, gospodaru, takova biskupa i učitelja...« ŽK 14. ično i u ŽM 5. Prema tomu nijesu bila sv. braća pozvana u Mo-

ravsku da obraćaju na kršćanstvo Moravce i legende nijesu bile. »destinées aus Slaves que ces deux Byzantins ont convertis au christianisme« (p. 1.) ili novim konvertitima da tumači o čašćenju sv. slika »aux nouveaux convertis« p. 77, »à la portée des nouveaux convertis. «Kršćanstvo se širilo u moravskoj već 40—50 godina prije dolaska solunske braće u Moravsku. U Njitra je nadbiskup solnogradski posvetio crkvi oko 833; ove se godine slavio 1100 godišnji jubilej. Zato je potpuno ispravno iskazao prof. Dr. Pastrnek ulogu sv. braće u Moravskoj, kad je ustvrdio, da su braća imali prevesti crkvene bogoslužne knjige na slavenski, izučiti po njima učenike i stvoriti slavensku crkvenu organizaciju; a to su i stvorila. (Cf. o tom kratki članak Dra F. Pastrneka: »Da li se mogu Moravci u doba Ćirilo-Methodovo nazivati »konvertitima?« — u jubilejnom Zborniku izdanom prigodom osnivanja prve kršćanske svetinje u Slovačkoj: *Riša Vel'komoravská*, Praha, 1933, str. 227—229. Zbornik je složio Dr. Jan Stanislav).

ŽK predpostavlja da je Solunom u početku 9. vijeka upravljao strateg, da je bio dakle Solun samostalni temat, politička upravna i vojnička jedinica. Makar da je još koncem 8. vijeka upravljao Solunom »praefectus praetorio Illyrici«, a ne strateg, ipak je avtor na osnovu Vitae sti Gregorii Dekapolitae i Taktikona Uspenskoga dokazao, da je u početku 9. vijeka postojao temat solunski barem od 836 god., jer se u spomenutom Žiću Grgura Dekapolite govori o strategu solunskom god. 836, zatim o nekom činovniku civilne kancelarije strategove, po imenu Georgiju, koji bi bio po tom drug M. oca solunske braće Lava, drugara (majora), člana vojničke kancelarije solunskog temata. Drugar je imao pod svojom vlasti oko 1000 do 2000 vojnika. Taktikon Uspenskoga, sastavljen polovicom 9. vijeka postavlja temat solunski na 14. mjesto. (Taktikon je lista carskih funkcionara prema dostojanstvu i časti, a služio je magistru ceremonija, da lakše može pojedinim funkcionarima označiti njihovo mjesto kod velikih svečanosti ili kod carskog stola).

Slavensko kneževstvo, kojemu je bio poglavarom postavljen Metod, bit će da je bilo ili neka arhontija, mjesna samouprava u nekim temanima, gdje je strateg bio samo vojnička vlast i nadglednik nad arhontom, koji je imao u rukama civilnu vlast nad pučanstvom; ili je bio arhont upravnik pokrajina, koje se još nijesu formirale u temate. Koncem 9. vijeka nastali su novi temati: Nicopolis (epirski kraj) i Strymon. Jedna je od tih pokrajina mogla biti ovakova samostalna arhontija, prije nego je postala tematom. To se osobito može odnositi na pokrajinu Strymonsku, jer je tu bilo mnogo Slavena, pa je Metod mogao biti ovdje arhontom oko 845—856 gdine, dok još nije postao monahom. Tada je mogao kraj taj postati i posebnom arhontijom. Metod je znao slavenski, bio je sin carskog činovnika, a kad je znao tako dobro slavenski dija-lekat, mora da je neko vrijeme živio među Slavenima u Make-doniji. Iskazi dakle ŽK i ŽM potpuno odgovaraju historičkim činje-

nicama i odgovaraju stanju biz. upravne organizacije 9. vijeka, pa su i u to doba živjeli i avtor ili avtor obiju žitija.

Konstantinov san o izboru vjerenice, koji je snio, kad je imao 7 godina, ne drži Dvornik realnim, već da ga je izmislio hagiograf. Ipak ovakav izbor vjerenice odgovara faktičnim običajima na carskom dvoru, pa donosi primjere iz 8. i 9. stoljeća. Baš kad je imao Konstantin oko 5 godina, t. j. 831, izabrao si na takav način car Teofil, otac Mihajla III, za zaručnicu Teodoru Paflagonku. O tom se izboru mnogo pričalo, pa je mogao i mali Konstantin čuti ova pričanja, a što djeca po danu slušaju, lako da o tom i po noći sanjaju. (Cf. Ohienko. I, p. 22). Stoga nije morao avtor ŽK ništa izmišljavati. Isto je bio običaj onoga doba da su djeca odličnika išla u lov sa sokolom. U strsl. legendi naziva se ptica (jastreb ili kraguj«, cf Lavrov o. c. p. 142; Taj običaj bizantski opisuju arapski izvori.

Nastava niža i viša u Bizantu potpuno odgovara prikazu ŽK. U Solunu je Konstantin polazio osnovnu školu ali je težio za dubljim spoznanjem gramatike. No uzalud je tražio nauku u jednog putujućeg učitelja. Djeca su bila pripuštena u osnovnu školu u dobi od 6 do sedam godina. Ta se nastava zvala *ἡ ἐγγύκλιος παιδεία* a obuhvatala je elementarnu gramatiku.

U Carigradu nastavio je više nauke. Došao je ovamo vjerojatno poslije smrti cara Teofila (842), jer tada je logotet Teoktist imao već svu vlast u svojim rukama. Još dok je bio u Solunu, rado je čitao sv. Grgura Nazijanskog, koji se općenito čitao u bizantskim školama. Konstantin mu sastavio malu pohvalu, a ta će biti originalan rad Konstantinov, jer se dosad nije ništa sličnog našlo u grčkim pohvalama u čast Grgurovu.

Konstantin prima u Carigradu nastavu, kakova se davala kandidatima za više carske činovnike. Razlikovala se dvojaka nastava: duhovna i svjetovna. Prva se davala u monaškoj školi, a druga u Fotijevoj Ovu drugu primao je Konstantin. Što legenda kaže, da se učio sa carevićem Mihajlom, ne smije se doslovno razumijevati, već da je imao iste učitelje kao i carević. Tako tumače taj pasus i drugi, jer je carević imao u doba dolaska Konstantinova u Carigrad tek tri godine. Imao je Konstantin slobodan pristup u carsku palaču — a to je bila velika čast za svakog Bizantinca — jer je Teoktist sebi sagradio palaču u blizini carskog dvora, pa je dopustio svom štićeniku, da ga posjećuje kad hoće, i u carskoj palači. Logotet Teoktist vršio je važne službe već za Mihajla II, komu je spasio život prigodom jedne urote (820). Zato bude imenovan patricijem i šefom carske kancelarije. Car Teofil ga imenuje logotetom — *τοῦ ὀρθίου* — ministrom vanjskih posala, — ali i tada, čini se, da je za sebe zadržao pročelnništvo carske kancelarije. Nije imao djece, a možda nije bio ni oženjen, jer ga je 856 dao Barda ubiti bojeći se, da ne bi koju carevićevu sestru ili i samu majku caricu Teodoru uzeo za ženu i tako posve istisnuo carevića sa vlasti.

Kako se carski dvor već od davnine brinuo za siročad viših časnika i držao posebni orfelinat za tu siročad, tako se i sada pobrinuo Teoktist, koji je imao svu vlast nakon smrti Teofilove, da Konstantin dobije dobar odgoj, pošto je ostao bez oca. Takav je orfelinat osnovao već car Justin II u Carigradu, a predstojnik tog zavoda bio je carski dignitarac s naslovom »ortanotrofos«, kojega je sam car imenovao. Ako se uzme u obzir sve što legende govore bilo o Teoktistu, bilo o nastavi i odgoju, vidi se da su avtorii odlično poznavali stanje kulture bizantske u polovini 9 vijeka, te su posve vjerodostojni u svojim iskazima.

II. Napredovanje Konstantinovo u Carigradu

(ž 4; Dvornik, 1. c. p. 39—82)

Logotet Teoktist je imao veliki udio na reformi i poboljšanju više nastave u Bizantu ŽK u 4 poglavlju kazuje, da je Konstantin učio u Carigradu najprije gramatiku, a onda je izučavao Homera i geometriju kod Lava, a dijalektiku i filozofske discipline kod Fotija; tu je izučio i retoriku, astronomiju, muziku i sve druge umjetnosti helenske. Teoktist je dakle postavio za učitelje na visokoj školi Lava matematičara i Fotija. Lav matematičar bio je biskup solunski za vrijeme cara Teofana, ikonoklasta, a samo iz ŽK doznajemo, da je bio učiteljem u Carigradu poslije smrti Teofanove (+842), dok ga nije Barda postavio upraviteljem sveučilišta, što ga je sam osnovao. Teoktist je postupao sa bivšim biskupima ikonoklastima vrlo obazrivo i blago, umjereno, ne nasilno, kako je htjela najizrazitija ortodokсна stranka monaška. Pa i nadbiskup carigradski Metod, nasljednik ikonoklasta Janiza, pripadao je toj umjerenijoj struji. Markar da je bio ikonodul, ipak je i za ikonoklasta cara Teofila živio na dvoru carevu, jer ga je car jako štovao zbog njegove naobrazbe. Pošto je Teoktist uzeo svu vlast u svoje ruke, nije imao mnogo upliva u upravi sututor mladog cara Manuel, pristaša i zaštitnik najortodoksnije stranke monaške, studitske, koja je imala najviše zasluga za uspostavu ortodoksije. — Slično se desilo i sa Janizom, bivšim patrijarhom ikonoklastičkim. Nakon pobjede ortodoksije bio je svrgnut (843), ali se i s njime nije postupalo kao s heretikom onako žestoko, kako je Janiz postupao u svoje vrijeme sa ortodoksnima. Stavili su ga u jedan samostan, da tamo provodi dane, bez smetnje za pravovjerje. Teoktist je bio tako koncilijantan, da nije dao postavljati na najuplivnija mjesta ličnosti iz studitske stranke. Uz to je ostavio u službi sve one ikonoklastičke biskupe, koji su se odrekli svoje hereze.

Fotije je bio učitelj za vrijeme nauka Konstantinovih, a poslije je postavljen protoasekretom — šefom carske kancelarije. — Ne zna se tačno vrijeme, kad je to bilo, ali za stalno još za života Teoktistova. Kao protoasekret napustio je nastavničku službu, pa

je formirao u svojoj kući književno društvo — salon littéraire, — u koji je zalazio i Konstantin. Monaška je škola smatrala klasičnu nastavu škodljivom za vjeru jer da ne vodi kršćanskom savršenstvu, kako se to vidi iz primjera, što ih Dvornik daje na str. 29. i 30. Da se Teoktist doista interesirao za klasičnu izobrazbu, potvrđuje i epizoda iz života Konstantinova: »Htio bih znati, filozofe, što je filozofija?« upita jednoć Teoktist svoga štćenika. Ovaj mu odgovori: »To je nauka o Božjim i ljudskim stvarima, u koliko se čovjek može približiti Bogu, i koja djelom uči, da je čovjek sazdan na sliku i priliku Stvoriteljevu«. Teoktist tada još više zavoli svog štćenika, te ga pitao u svakoj stvari, a ovaj je sa malo riječi mnogo mudrosti izricao, kad mu je filozofiju tumačio. — Taj detalj iz ŽK 4 nije »jednostavna fraza hagiografova; c' est un text qui mérit credit«, kaže Dvornik, p. 45.

Kad je Konstantin svršio nauke, ponudi mu Teoktist arhontsku čast sa izgledom, da će doskora postati i strategom. Konstantin je odbio tu svjetovnu službu. Dao se zarediti za svećenika i postao bibliotekarom kod sv. Sofije. Ali ni te službe nije dugo vršio. Napustio ju je i sklonio se u zatišje nekog samostana. Konstantin nije imao još godina propisanih za svećenički stalež: 30. Po Dvorniku imao bi najviše 23 ili 24. Po kanonima mogao bi biti rukopoložen za svećenika tek oko 857 i dalje, kad je bio patrijarha Fotije. Međutim se u Bizantu nije uvijek pazilo na propise crkvenog prava i na broj godina, osobito kod većih ličnosti. Dvornik navodi i primjere 3, kod kojih se nije obaziralo na propise kanonskog prava. Međutim »popovstvo« ne mora značiti baš svećenički red, misli Dvornik, već u širem značenju može se uzeti i za đakona i nižeg klerika: podđakona. Da Konstantin nije morao biti svećenik, kad je postao bibliotekarom patrijarhovim kod sv. Sofije, izvodi Dvornik iz opisa službe bibliotekara patrijaršije carigradske i iz sličnih primjera u 8., 9., i daljim vijekovima. Kod tog zapadnog naslova zadržava se podulje Dvornik (p. 45—68) i podaje mnogo svijetla u važnosti carigradskog kartofilaka među funkcionarima patrijaršijskim, i o razvoju tog dostojanstva uopće upotrebljava avtor ŽK zapadnu riječ »bibliotekar«, da bude razumljiva učenicima Ćirilovim, koji su toliko naziva zapadnih poznavali. Faktično bibliotekar ne odgovara grčkom »bibliophylax« jer je ta služba bila u prijašnjim vijekovima dosta neznatna: paziti na knjige patrijaršije i na crkvenim saborima iznositi iz patrijaršijske biblioteke potrebna djela sv. otaca ili druga akta, da se čitaju ili navode u saborskim aktima. Takovu su službu vršili i niži klerici, lektori ili anagnosti, a među funkcionarima 8. ekumenskog koncila ne nalazi se bibliophylax. Anastasije, rimski bibliotekar, savremenik Ćirilov i štovatelj, prevodi »chartophylax« sa lat. riječi »bibliothecarius« u komentarima akata 8. ekumenskog koncila i tumači, da je »chartophylax« u Carigradu isto što u Rimu »bibliothecarius«. »Fungitur autem officio chartophylax apud ecclesiam Constantinopolitanam quo bibliothecarius apud Romanos«.

Kartofilaks — čuvar listina — chartarum custos, doslovni prijevod ne tumači dostatno važnosti te službe, jer po tumačenju Anastazijevu vrši sve crkvene dužnosti ili službe (officia), izuzevši jedino one, »quae ad sacerdotale specialiter ac proprie pertinere probantur officium«. Osim toga: bez njega se nijedan od dostojanstvenika (presulum) ili klerika koji iz vana dolaze ne uvodi pred patrijarha; mimo njega nitko se ne pripušta (praesentatur) crkvenom saboru; mimo njega se ne prima nijedno pismo na patrijarha odaslano, osim ako ga šalju ostali: patrijarhe; nitko se ne unapređuje na vladništvo (»ad praesulatum«) ili koji drugi klerički red, niti na predstojništvo samostana, ako on to ne odobri i ne preporuči, i tako o dotičniku on sam patrijarhu napomene i sam ga predloži. — Prema ovom tumačenju Anastazijevu »kartofilaks-bibliotekar« — Konstantin je prvi tajnik patrijarhov sa najvećom ovlasti, jer o njemu ovisi sve, što se tiče ređenja i unapređenja na pojedina biskupska mjesta ili predstojništva samostanska. Sam se Anastazije rimski bio začudio, kako veliku vlast ima kartofilaks, ta on je bio najupliviija ličnost u dvoru patrijarhovu. Svu je tu važnost i vlast stekao kartofilaks tokom vremena, jer je isprva bio samo čuvar arhiva patrijaršijskog. U 11 vijeku tuže se čak biskupi na preveliku vlast njegovu, pa sam car mora uzimati u obranu kartofilaka. U 12. vijeku dobiva takmaca u protekdiku — prvom branitelju. Slavni pravnik istočne crkve Balsamon opisuje službu hartofilaka u svoje doba (i sam ju je vršio) i kaže, da je najčasnija i najupliviija. U 13 vijeku car Andronik Paleolog izrazuje želju, da onaj, koji je postao hartofilakom, ne traži daljnje napredovanje, budući da je to dostojanstvo više od svih drugih, pa mu pridomeće naziv »Megas - Veliki«. Svakako je i u doba Konstantina-Ćirila bilo to dostojanstvo veliko, jer je imalo biti ekvivalentno svjetskoj službi arhonta i stratega, na koju je bio Teoktist predestinirao svog štićenika.

U starije doba, tamo do konca sedmog vijeka, vršili su pridvorne službe u carigradskoj patrijaršiji svećenici, koji su opsluživali sv. Sofiju. Takove su pridvorne službe bile: notara, ekonomna, skeuofilaka (custosa), ekdika, sinđela, itd. Od tih svećenika bio bi izabiran i patrijarha. Koncem 7 v. i dalje u 8., 9. i daljnjim stoljećima, te se službe podijeljivale dakonima. Dvornik navodi primjere u tom pogledu, pa drži da i Konstantin nije morao biti ređen za svećenika, da vrši tu službu, pa da »popovstvo« u širem smislu može označivati dakonski čin. No time se ne spasava obdržavanje kanonskih propisa kod Konstantina, jer je bio premlad i za dakona; ta imao je nešto više od 20 godina, a i za dakona je trebao imati 25. Još manje je vjerojatno da bi Konstantin bio rukopoložen za svećenika za vrijeme patrijarhe Fotija, kad je imao propisanu dob (30 godina), jer da ga je ređio Fotije, ne bi bio priznat u Rimu za svećenika, a da je ređen na Olimpu ili gdje drugdje od stranog kojeg vladike, postupio bi protiv kanona, koji zabranjuje primati rukopoloženje od nenadležnog episkopa. Najvjerojatnije je, da je bio ređen za svećenika, kad je svršio nauke u Carigradu oko

847 a imao je tada 20 godina. Učenost i razboritost, pa svetost, namjestile su kanonsku dob. To je najjednostavnije rješenje.

Zašto je Konstantin brzo napustio tako važnu službu kartofilaka? — Služba kartofilaka bila je u patrijaršiji najvažnija i puna odgovornosti. Iscrpljivala je sve vrijeme, pa je Konstantin morao uložiti sav svoj trud i rad na to, da upozna sve osobine pojedinih kandidata za razna dostojanstva, da ih može preporučiti ili odbiti. O njegovu sudu sve je ovisilo, a da bude pravedan, sve je sile za to upotrebio, i svaku priliku iskoristio, da što bolje bude informiran o pojedinim kandidatima na dostojanstva. Za daljnje usavršavanje u nauku nije mu preostajalo vremena. — Dvornik navada još i drugi razlog Konstantinove ostavke: Odnos između Konstantina i Ignatija nije bio odveć blizak, ni sdačan, jer je Konstantin bio Ignatiju nametnut, da umanjí upliv monaške stranke u patrijaršiji. Uz to je Ignatije imao antipatiju prema profanim znanostima, filozofiji, kojoj se bio Konstantin sav posvetio. Zato je i napustio službu kartofilaka, ma da je bila najvažnija na dvoru patrijarškom, recimo kao danas služba generalnog vikara, još i više.

Konstantin je nakon ostavke otišao u jedan samosan na Uskom Moru (Bosporu), gdje se skrivao neko vrijeme. Prema Dvorniku bio bi to samostan Kleidon, gdje se nalazio u internaciji i svrgnuti patrijarha Janiz, ikonoklasta, sve jednako u neprijateljskom raspoloženju prema duhovnoj i svjetovnoj vlasti govoreći, da su ga nasilno svrgnuli i da mu nijesu dokazali bludnje u ikonoborstvu. Tu se dakle mogla dogoditi i ona epizoda iz ŽK 5, koja govori o disputaciji Konstantinovoju sa svrgnutim patrijarhom Janizom glede štovanja sv. slika. Grčki hagiografi bilježe više disputacija spomenutog ikonoklastičkog patrijarha, dok je još bio na vlasti. Njega pobijediti smatralo se velikom učenošću i slavom. Objekcije iznesene od Janiza protiv štovanja sv. slika, nijesu ništa posebno iznesle; takove su obično iznosili i drugi ikonoklaste, samo što su u ŽK pučki prikazane, ali ipak vjerno, kao i Konstantinovi odgovori. I ta dakle epizoda iz ŽK dokazuje, da je avtor potpuno poznavao religiozno mišljenje Bizanta na izmaku ikonoklastičkih borbi i da ih je i sam proživio.

Iza dispute sa ikonoklastičkim patrijarhom dobio je Konstantin naslov »filozof« i imenovan je profesorom na visokoj školi (univerzitetu). Dvornik drži, da je Konstantin naslijedio Fotija na sveučilišnoj katedri, godine 850 ili 851, Tada je vjerojatno bio Fotije imenovan asikritom (a secretis), prvim tajnikom carskim i pročelnikom carske kancelarije. Konstantin je imao učiti domaće i strance u svjetovnim naukama i tako odgojiti i izobraziti kader budućih funkcionara. Držao je predavanja u crkvi Dvanaest apostola. Kada je Barda 863 reorganizirao univerzitetSKU nastavu i koncentrirao je, i sva se predavanja držala u palači Magnauri, imenovan je rektorom Lav filozof. I u pogledu više nastave iskazi ŽK potpuno

se slažu sa drugim vrelima bizantske povijesti, koja su dosta oskudna, te ih upotpunjuju.

III. Arapska misija (ŽK 6).

Ocrtavši odnose između Bizanta i Arapa u prvoj polovini 9. vijeka avtor prema prepirci, koja se vodila između Konstantina i Saracena, izvodi, da se radi o razdoblju oko 850/1 godine. Prije Mutavakila bilo je stanje kršćana pod muslimanima dosta snošljivo, a pogoršalo se pod Mutavakilom, iza kako je ovaj oko 849/50 izdao stroge zakone protiv kršćana. Poslanstvo iz Carigrada imalo je ublažiti sudbinu kršćana u arapskom carstvu. Ma da o tom poslanstvu druga vrela šute, ipak se iz te šutnje ne smije zaključivati, da nije bilo poslanstva, jer o odnosima Bizanta prema Arapima i onako ništa nije zabilježeno u razdoblju od 846—851. Poslanstvo nije uspjelo, jer prema ŽK htjedoše Arapi Konstantina otrovom umoriti. Dvornik dopušta poslanstvo, ali ne u svim detaljima. Konstantin nije bio vođa poslanstva. Prema nekim mss. ŽK (srpskoslavenske redakcije) stoji, da su Konstantinu dodijelili asikrita i Georgija Polašu. Georgije (ne Polaša već palatin bio bi visoki časnik carske garde, koji se imao brinuti za sigurnost poslanstva i za materijalnu stranu. Polaša ne znači ništa u strslv.; prepisivač je krivo prepisao sa stslv. glagolske predloške: mjesto *t* prepisao je *š. Asikrit* (a secretis) bio bi sam Fotije koji je oko 850 imenovan protoasekretom, glavnim tajnikom dvorskim i šefom carske kancelarije. Poslanstvo bi imalo biti 851. godine. — Kalif je od 836 do 892 residirao u Samari, a ne u Bagdadu. Ali iz ŽK 6, čini se, da se prepirka nije vodila u Samari nego u Bagdadu. Tek pod konac pokazaše Konstantinu Samaru, grad na obali Tigrisa, koji su kalifi ukrali bajoslovnim gradnjama i vrtovima, a sve je to stajalo teške milijune. Tu bi bio i onaj bajoslovni i čudnovati vrt, koji se spominje pod konac 6. poglavlja u ŽK. Arapi su htjeli da zablješte poslanstvo bogatstvom i moću arapskih kalifa, a bit će da su kod toga izveli i vojničku svečanost pred bizantskim poslanstvom.

Što se tiče dispute o sv. Trojstvu, drži Dvornik, da je okosnica istinita (un germe de vérité), a sve drugo da je imaginacija avtorova, da stvar iskiti. Takovih je misija i disputa u ono doba bilo više. Arapi su poduzimali protiv Bizanta ne samo vojničke pohode, nego i vjerske atake. Pisali su bizantskom caru (oko 856) listove, u kojima napadaju kršćanski nauk o sv. Trojstvu. Na njih je odgovorio Niceta. Po Dvorniku si je biograf Konstantinov dozvolio, da svog glavnog junaka prikaže kao branioca kršćana protiv sarsenskih napadaja na sv. Trojstvo, pa je poslanstvo od 850/1, koje je bilo političko, pretvorio u bogoslovsku prepirku. Dvornik u tom pretjeruje.

Da je bilo natjecanja na intelektualnom polju između Bizanta i Arapa, dokazuje i poslanstvo Ivana Gramatika za cara Mihajla II. I sam Fotije bio je u prijateljskim vezama sa jednim arapskim emi-

rom (Dvornik, o. c. p. 104). Nastoji se širiti proselitizam kod Arapa ne silom, već naukom, filozofijom i bogoslovijom. Tako nastaje polemička literatura protiv islama. Ta je cvala osobito kod kršćana pod arapskom vlasti u 8. stoljeću, a ima je već i u 7 vijeku. Središta kršćanske bogoslovne znanosti pod muslimanskom vlasti bila su: Antiohija, Mosul i Damask. Ivan Damaštanin je pisao protiv islama kao i njegov učenik Teodor Abukara. I sami ikonoklasti nastali su u grčkom carstvu pod utjecajem islamskih nazora.

Prepirka vjerska sa muslimanima iznesena u ŽK nije osamljena kod hagiografa 9 i 10 vijeka. Predstavnik polemičke literature bio je već spomenuti Niceta, koji je na zahtjev Mihajla III i Vasilija Makedonca složio tri traktata protiv saracenskih napadaja, u kojima daje odgovor na pisma, što su ih Arapi poslali Mihajlu III i objašnjuje kršćanski nauk o sv. Trojstvu. Niceta je bio savremenik Konstantinov, a njegovo je djelo učeno, filozofski sastavljeno. U ŽK je pučki prikaz u vidu. Dogma o sv. Trojstvu izložena je kao i kod Damaštana, ali je u disputi originalnija. U ŽK je istaknuto rodoljublje i patriotski ton. — Tako tenor i ton ŽK 6 dokazuju, da je avtor živio oko polovine 9 vijeka i da je poznavao ideje koje su zaokupljivale bizantski duh u tom razdoblju.

(Slijedi)

Jedan savremeni glas o bl. Ozani Kotorskoj.

Prof. A. Živković.

Pribiruć: hrvatski pisanu građu za povijest moralnog bogoslovlja u našim hrvatskim zemljama, naišao sam na veoma lijep stavak o blaženoj Ozani Kotorskoj u djelu Dum Bazilija Gradića »Libarze od dieustua i dieuickoga bitva«, pisano godine 1566., a štampano u Veneciji 1567. Bl. Ozana je umrla godinu dana prije (27. IV. 1565.) sastavka ovoga spisa, kako se iz dotičnoga mjesta vidi; njezina je dakle smrt i svetački glas nakon smrti bio posvema živ i svjež u uspomeni njezinih savremenika.

»...lagnskogaie Aprila u Chotoru, uele sfeto souoga sfieta priminula, i, u nebesku darxauu uelle slauno prikla, blaxena dieuiza na ime Osanna, koja buduchi paruo bila ulahigna pastieriza, kbo-gusse uelle Zudno, i, goruchie obrati: i, buduchi iox uelle mlada Dieuoiciza, na gnegouusse sluxbu prikasa, satuoriuscisse u iednu uelle tiesknu Celizu, u koioipeset godixt, do nai pokognega dne, u postieh, i pokorah neisbroinieh, i uelle oxtrieh nasljedoua: tarpechi, i patechi uelike dosade, i napasti od hudob, keioise, ne inako negli sfetomu Antunu aliti sfetomu Illarionu, u raslizieh prilikah prikaxouahu. na pet skalin daruenieh, na spomenu pet rana Isuchar-